

Die Ausgrabungen Géza Fehér's in Zalavár (könyvismertetés)

Sós, Á., Die Ausgrabungen Géza Fehér's in Zalavár. 98. tábla, 18 térkép, 84 szövegközi kép. — Bökönyi, S. Die Wirbeltierfauna der Ausgrabungen in Zalavár. 12. tábla. Archaeologia Hungarica XLI. Budapest 1963. Akadémiai Kiadó. 428 lap.

Ezzel a kötettel az 1946-tól kisebb-nagyobb megszakítással 1954-ig tartó zalavári ásatások eredményeit kapja kézhez az olvasó. A zalavári ásatások rendkívüli jelentőségűek a Dunántúl IX—X. századi történetét illetően, egyúttal a dunántúli szláv-ság gazdasági és társadalmi életének megrajzolásához is értékes adatokkal járultak. A régészeti kutatás a történeti források, elsősorban a *Conversio* adatai által ismeretes történeti háttér nyomán indult meg, melynek központjában két fontos kérdés állt: 1. beszélhetünk-e a IX. században önálló dunántúli szláv állam kialakulásáról? 2. milyen volt az etnikai viszonya, a gazdasági-társadalmi berendezkedése és kultúrája ennek az „államképződésnek?” E két kérdéscsoport jegyében született meg Sós Ágnes munkája.

Az ásatások Zalaváron és környékén három helyen indultak meg: a Várszigeten, a Récéskút nevű szigeten (e szigetek az egykori mocsárvilágból kiemelkedő szárazulatok) és magában a község belterületén. A mű központjában a várszigeti ásatások eredményeinek feldolgozása áll.

A Várszigeten több helyen folytattak ásatást. Négy helyen átvágták a feltételezett külső erődítési vonalat (I—IV. metszet), a sziget DK-i oldalán mintegy 1654 m² összefüggő területén és a sziget belsejében levő kápolnánál voltak feltárások. Három kor-szak emlékei (épületmaradványok és sírok) kerültek elő: IX—X. századi, XI. és XIV—XVII. századi leletek.

A periodizáció alapját a belső vár területén levő három metszetszonal alkotja. Ezek közül az első a belső vár területén levő épület falát és a külső sán-cot is átvágja. A metszetben három építési periódus figyelhető meg: 1. az első építési periódushoz tartozik a külső várfal alsó, IX. századi része és a

mögötte, a belső vár területén húzódó második védelmi vonalszakasz, a IX. századi várfal kapuvédő fala, 2. a második építési periódushoz tartozik a XI. századi cölöpalapépítményes, kőfundamentumos erőd fal és a belső kolostor-épületének fala, 3. a harmadik építési periódus a XVI—XVII. századi téglakeréppel kapcsolatos. A metszet NY-i szakaszában rétegenként elválasztható volt az anyag: a XI. századi kőfal kövei között és alatt IX. és X. századi cserepek kerültek elő. A második metszetszonal szintén K-NY irányú. Ebben négy építési periódus figyelhető meg. A IX—X. századi emlékek a 100-tól 165 cm közötti mélységből kerültek elő, a réteget hamus réteg jelzi. Az É/10-es szelvényben párhuzamos cölöpsor mutatkozott. Ez a cölöpsor az első építési periódushoz tartozott és folytatása volt az I. metszetben mutatkozó alsó cölöpsornak. A második periódus a XI. századi építést mutatja, cölöpei a 100 cm-nél kezdődtek és átütötték a IX—X. századi réteget. A harmadik periódus XIV. századi, a negyedik periódus pedig újkori építkezés nyomait mutatta. Az É/10-es szelvényben a 100 cm-es mélységben szép IX—X. századi anyag került elő. A harmadik metszetszonal nagyjából É-D irányú. Alsó, IX. századi szintjét szintén égett hamus réteg alkotta. Ez párhuzamosítható volt a második metszet égett, hamus rétegével. A szerzőnek aprólékos és nagyon gondos munkával sikerült a periodizáció nehéz feladatát megoldania. Ez a feljegyzések és jelentések hiányosságai miatt egyáltalán nem volt egyszerűnek mondható. Hasonló nehézségek jelentkeztek a temetkezések periódusok szerinti elválasztásánál is. Ezért néhány esetben a pontos elhatárolás bizonytalanává válik. Ezekre azonban a szerző minden esetben felhívja a figyelmet.

A IX. századi épületmaradványok között nem találjuk kőépület nyomát. Kiemelkedik azonban közülük egy cölöplyukrendszer, mely a IX. századi erődítés rendszerébe enged bepillantani. A feltárt területen É-i irányban még bizonytalanok ennek az erődítés vonalnak folytatásai. A szerző feltételezi, hogy a cölöprendszer DK, K felé folytatódik. Az

erődítési vonal egy keskeny bejáratral megszakított kettős cölöpsoros fal, melyet a kapu mögött a belső vár területén még egy, az előbbivel párhuzamos kettős cölöpsoros fal követ. Így valóságos falsoros alakul ki a bejárat mögött. E cölöprendszeren kívül még számos cölöplyukat találunk az erődítési vonal belső oldalán, ahol két nagyobb foltban égésnyomok figyelhetők meg. Ezek épületek nyomai. A IX. századi épületekkel kapcsolatban említi meg a szerző a Zalavár körüli dorongutakat. Ezek kutatása fontos volna, mert már erősen pusztulnak a földből kiálló csonkok. Úgy véli, hogy korukat nehéz megállapítani, mert még a XVIII. században is ilyen dorongutakon közlekedett a lakosság. Valószínű azonban az, hogy ezeket az utakat évszázadokon át használták, javították és gondozták. Így alsó rétegeik bizonyára érdekes adatokkal szolgálhatnak az általunk kutatott korra vonatkozóan is.

A IX. századi réteghez nagy forrásértékű temető is tartozik. A IX. századi sírokat a szerző egy keresztény, templom körüli temető sírjának tartja, melyből eddig csak a K-i szegélyt tárták fel. A sírok Kocel idejéből valók, szlávok. A temető ÉK-i részén egy nagyobb egységet képeznek, ezeket a Moraviából idevándorolt elemeknek tartja, akik a fejedelmi kíséret tagjai. Fegyvereik frank eredetűek, ezért Fehér G. frank harcos elemet sejtett bennük. Ezen az egységen kívül nem koporsós és a koporsós sírok képviselik a helybeli szláv lakosságot a szerző felfogása szerint. A köztük levő 269-es sarkantyús sír e helyi csoport társadalmilag kiemelkedő tagja, egyenrangú az idegen csoport tagjaival. Ez arra mutat, hogy Kocel idejére a két szláv csoport közötti rangkülönbségek kiegyenlítődték.

A X. században a temetkezési szokásokban gazdagodás állt be. A ruházattal kapcsolatos tárgyak mellett ritustárgyak jelennek meg: húsmelléklet, állatcsontok, edénymelléklet. Feltűnik a halotti tor szokása a sírban vagy a sír mellett. Előfordul tűzégetés nyoma a sírban a halotti tor maradványai nélkül. Megjelenik az állattal vagy nagyobb állat testrészeivel való temetés: a 154. sírban kutya, a 209.-ben vaddisznó. A szokásos iránytól eltérő kettős temetkezéseket találunk. A különbségek ellenére a IX. és X. századi lakosság között kontinuitás van. Ez megnyilvánul a régi temető kontinuitásában, a temetkezési ritusban (kezek tartása, orientáció), a mellékletekben (ékszer, kerámia).

A X. századi ritusbeli változásokat a szerző a pogányosodással hozza kapcsolatba. A pogány szokásokat azonban nem átvétellel magyarázza, hanem a nagyjában és egészében azonos gazdasági és társadalmi rendben élő népek helytől és időtől függetle-

nül kialakult vallási képzeteivel, melyek nagyjából azonos okokból jöttek létre.

A XI. századi temetőt, ill. temetkezéseket szintén olyan temető K-i szegélyével hozza kapcsolatba, melynek centruma a Ny-i részen levő templom lenne. Ez a templom a XI. századi épületnyomok alapján a feltárt felület szegélyén levő homokgödör helyén lehetett.

A IX—X. századi temető és templom és a XI. századi temető között szoros kapcsolatot állapít meg. A IX. századi templom körüli temető a XI. század folyamán két részre vált szét: D-i részén felépült a kolostor egy kápolnával és körülötte új temető keletkezett. Az É-i rész azonban továbbra is templomkörüli temető maradt. Feltételezés szerint a IX. századi templom a XI. században is állt, analógiáját a récéskúti bazilikában látja. A temetkezések újra keresztények, új elem szerepe nem tapasztalható.

A récéskúti bazilika problematikája egyaránt foglalkoztatta a régészeket, művészettörténészeket és a történészeket. A szerző jelen művében még IX. századnak tartja, de az időközben meginduló ásatások eredetét egészen más megvilágításba helyezték. Az 1963 októberi szláv régészeti szemináriumon a szerző ismertette a legújabb ásatásainak eredményét, mely szerint a kőből épült bazilika legkorábbi építése I. István idejére tehető. Mindezek figyelembevételével a Pribina-kori várszigeti templomot egyszerűbbnek kell feltételeznünk.

A XI. századi maradványokhoz tartozik a külső erődítésvonal, amely a sziget peremén megy végig. Kőfala cölöp alapépítményre épült. Az I. sz. átvágástól É-ra előkerült a kapubejárat, de a kaputól ÉNy-ra eső rész szerepe még bizonytalan. A külső sáncot négy helyen átvágták. A sánc szerkezetét legjobban a II. sz. metszet mutatja. A sánc szerkezetében levő különbségek megmutatkoznak az I-es és IV-es sz. metszeten. A II. sz. metszet anyagában XI. századi, a III. és IV. sz. metszet anyagában IX—X. századi kerámia fordul elő. A belső vár XI. századi nagy építménye az erődített kolostor. Keleti falszakasza mintegy 60 m hosszú, s többi oldala is hasonló nagyságú lehetett. Ez az épület azonos lehet az I. István által alapított kolostorral. Falain belül egy tűzhely és egy cölöpépítményes falmaradvány nyomai maradtak meg. Kísérő kerámiájuk mindkettőt a XI. századi építőtevékenységgel kapcsolja össze. Az É-i kapuszárny közelében előkerült egy kút is, a benne talált kerámiaanyag X. századi.

A vársziget belsejében feltárt kápolna érdekes alaprajzi sajátosságokkal rendelkezik. Az apsist a hajótól elválasztja az arcus triumphalis. A Ny-i le-

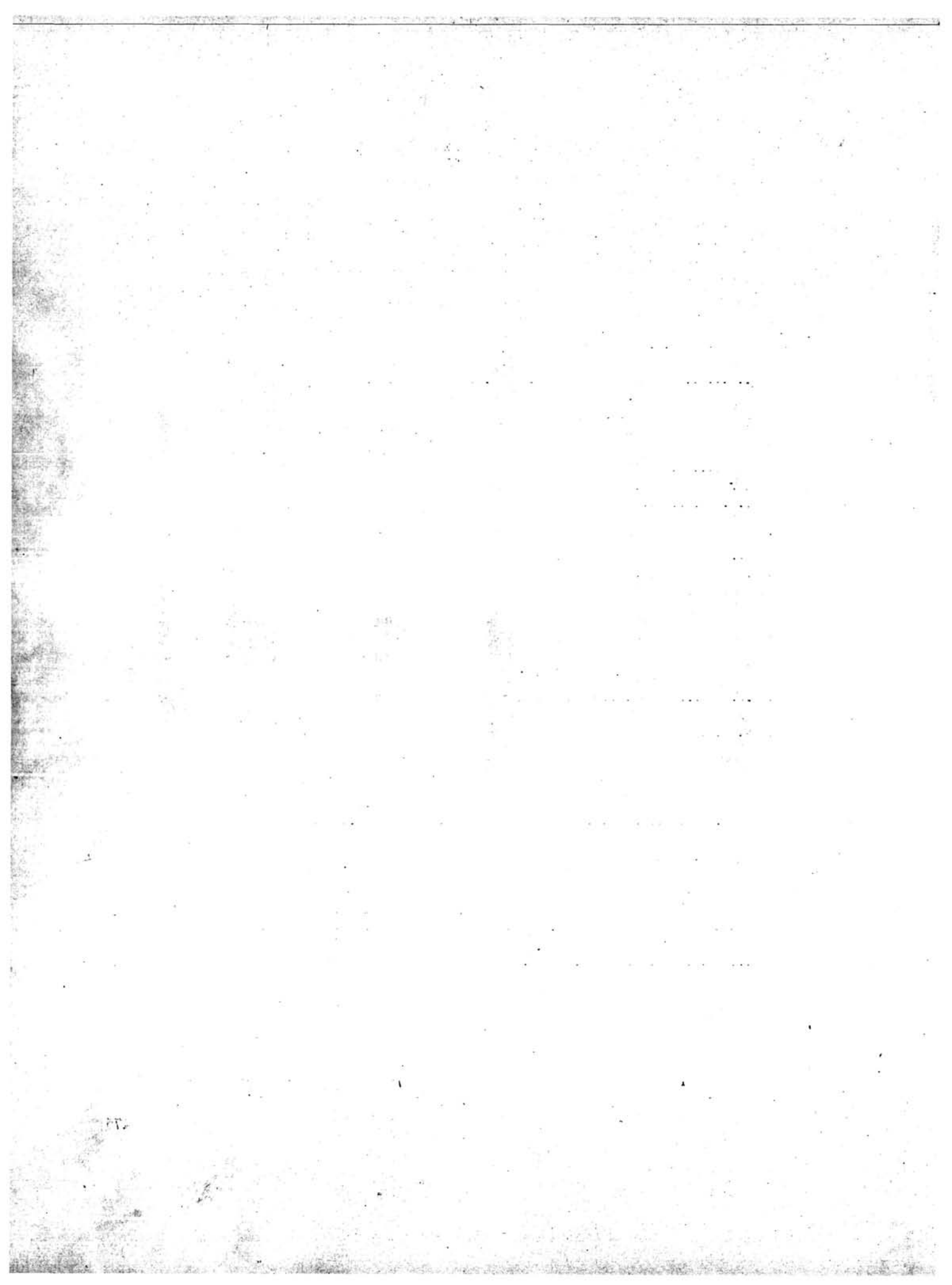
záró fal előtt a hajó belsejében három pillér alapját figyelhetjük meg, de e pillérsor vonala nem párhuzamos a Ny-i fallal. Hasonló elrendezésű alaprajzú templomokat csak a XII. századból ismerünk. (Andaháza-pusztá, Berettyóújfalu mellett). Érdemes volna megvizsgálni e kápolna helyzetét a XII. századi nyugati karzatos templomok között. A körülötte levő temető leletei legkorábban a XI. század második felében jelennek meg.

A harmadik zalavári temető a község belterületén fekszik. A szerző csak a többi temetőhöz való viszonyát érinti, mivel a temetővel korábban már

foglalkozott B. Mikes Katalin (AAA 4/1954/275—280).

Mint látjuk, Zalavár régészeti kutatása semmilyen tekintetben nem vehető lezártnak. A további kutatások még módosíthatják a szerző megfigyeléseit. Éppen ezért csak az eddigi eredmények biztos talajáról indult el, a nagyobb összefüggések kibontakoztatását az elkövetkezendő kutatásoktól várhatjuk. A közzétett anyag azonban megmutatta, hogy mit várhatunk a jövő kutatóitól. A kötetet Bökönyi S. tanulmánya egészíti ki az ásatások gerinces állat faunájáról.

Mesterházy Károly

Tartalomjegyzék

NÉMETH PÉTER: Emlékezés Darnay Kálmánra	5
ÉRI ISTVÁN: Beszámoló a Veszprém megyei Múzeumi Igazgatóság 1963. év munkájáról	21
ÉRI ISTVÁN: A veszprémi múzeumépület építésének története	43
FETTICH NÁNDOR: A jutasi avarkori temető revíziója	79
HÜMPFNER TIBOR: A zirci apátsági templom ásatása (1912—13)	119
SZ. CZEGLÉDY ILONA—KOPPÁNY TIBOR: A Balatonfűzfő—mámai románkori templomrom	141
KISS ÁKOS: A balatonfüredi középkori templomrom részleges feltárása	161
TÓTH SÁNDOR: Veszprémi középkori sírkőtöredékek	167
KOPPÁNY TIBOR: Későgótika és templomépítés a Balatonfelvidéken	189
HUSZÁR LAJOS: Pénzverés Veszprém-ben a XV. században	199
EGYED EDIT: Vetési Albert püspök velencei casulája	209
BALOGH JOLÁN: A vázsonyi kerubfejes töredék	225
KOZÁK KÁROLY: Évszámos habán kancsók és kétfejű sasos kályhacsempék a sümegi várból	231
BATÁRI FERENC: A nagyszzebeni Bauernfeind-műhely ismeretlen alkotása Veszprém- ben	249
DEGRÉ ALAJOS: A keszthelyi polgárság urbér-ellenes mozgalmi	259
MIHALIK SÁNDOR: Stingl Vince családja	271
MOLNÁR LÁSZLÓ: A herendi porcelángyár a szabadságharc idején	281
SOMOGYI ÁRPÁD: Adatok a veszprémi ötvösség történetéhez	293
VAJKAI AURÉL: Cserszegtomaj helynevei	303
MENDELE FERENC: Egy nagyvázsonyi parasztház helyreállítása	329
NAGYBÁKAY PÉTER: Veszprémi és Veszprém megyei céhbehívótablák	341
SÁGI KÁROLY: Adatok a keszthelyi munkásmozgalom történetéhez (1902—1914)	365
PAPP JENŐ: Beszámoló „A Bakony természeti képe” c. kutatási programról	391
SZODFRIDT ISTVÁN—TALLÓS PÁL: A felsőnyirádi erdő cseres-tölgyesei	423
FÜZES F. MIKLÓS: A jutasi és ösküi avarkori temetők növényleletei	437
GEDEON TIHAMÉR—NEMCSICS ANTAL: A balácai római villa freskóinak technikai vizsgálata	459
MESTERHÁZY KÁROLY: Soós Á.: Die Ausgrabungen Géza Fehér's in Zalavár (könyvismertetés)	473

Inhalt

PÉTER NÉMETH: Erinnerung an Kálmán Darnay (1864—1945)	5
ISTVÁN ÉRI: Bericht über die Tätigkeit der Direktion der Museen des Komitates Veszprém im J. 1963.	21
ISTVÁN ÉRI: Baugeschichte des Museums von Veszprém	43
NÁNDOR FETTICH: Revision des Gräbefeldes von Jutas	79
TIBOR HÜMPFNER: Ausgrabungen in der Abteikirche von Zirc (1912—1913)	119
ILONA SZ. CZEGLÉDY—TIBOR KOPPÁNY: Die romanische Kirchenruine von Balatonfüzfő—Máma	141
ÁKOS KISS: Die teilweise Erschliessung der mittelalterlichen Kirchenruine von Balatonfüred	161
SÁNDOR TÓTH: Bruchstücke von mittelalterlichen Grabsteinen in Veszprém	167
TIBOR KOPPÁNY: Spätgotik und Kirchenbautätigkeit im Balatonoberland	189
LAJOS HUSZÁR: Münzprägung in Veszprém während des XV. Jhs.	199
EDITH EGYED: Venezianische Casula des Bischofs Albert Vetési	209
JOLÁN BALOGH: Fragment mit Cherubköpfchen aus Nagyvázsöny	225
KÁROLY KOZÁK: Mit Jahreszahl datierte Habenenkrüge und Kacheln mit Doppel- kopfadler aus der Burg von Sümeg	231
FERENC BATÁRI: Ein unbekanntes Werk des Bauernfeind-Werkstatt von Sibiu- Nagyszeben in Veszprém	249
ALAJOS DEGRÉ: Bewegungen des Keszthelyer Bürgertums gegen die Fronspflicht	259
SÁNDOR MIHALIK: Die Familie von Vince Stingl	271
LÁSZLÓ MOLNÁR: Die Porzellanfabrik von Herend während des Freiheitskrieges 1848/1849	281
ÁRPÁD SOMOGYI: Zur Geschichte der Silber- und Goldschmiedekunst in Veszprém	293
AURÉL VAJKAI: Die Ortsnamen von Cserszegtomaj	303
FERENC MENDELE: Restaurierung eines Bauernhauses in Nagyvázsöny	329
PÉTER NAGYBÁKAY: Einberufungstafeln der Zünfte aus Veszprém und Komitat Veszprém	341
KÁROLY SÁGI: Zur Geschichte der Arbeiterbewegungen in Keszthely (1902—1914)	365
JENŐ PAPP: Bericht über das Programm „Naturlandschaftsbild des Bakony“ 1962—64	391
ISTVÁN SZODFRIDT—PÁL TALLÓS: Eichenwäldchen der Forstung von Felsőnyirád	423
MIKLÓS F. FÜZES: Pflanzliche Funde der awarenzeitlichen Gräbefelder von Jutas und Öskü	437
TIHAMÉR GEDEON—ANTAL NEMCSICS: Technische Untersuchung der Fresken der römischen Villa von Baláca	459
KÁROLY MESTERHÁZY: Á. Soós: Die Ausgrabungen Géza Fehér's in Zalavár (Rezension)	473

Table des Matières

NÉMETH, P.: Kálmán Darnay. (1864—1945)	5
ÉRI, I.: Compte rendu de l'activité en 1963 de la Direction des Musées du Comitat de Veszprém	21
ÉRI, I.: Histoire de la construction de l'édifice du Musée de Veszprém	43
FETTICH, N.: La révision du cimetière avar de Jutas	79
HUMPFNER T.: Les fouilles effectuées dans l'église abbatiale de Zirc (1912—1913)	119
SZ. CZEGLÉDY, I.—KOPPÁNY, T.: La ruine de l'église romane du haut pays du Balaton	141
KISS, Á.: Le dégagement partiel de la ruine de l'église médiévale de Balatonfüred	161
TÓTH, S.: Fragments de pierres tombales médiévales de Veszprém	167
KOPPÁNY, T.: Le gothique tardif et la construction d'églises dans le haut pays du Balaton	189
HUSZÁR, L.: Monnayage à Veszprém au XV ^e siècle	199
EGYED, E.: La chasuble vénitienne de l'évêque Albert Vetési	209
BALOGH, J.: Le fragment à tête de chérubin de Vázsony	225
KOZÁK, K.: Pichets habans datés et carreaux de poêle à aigle à deux têtes trouvés dans la forteresse de Sümeg	231
BATÁRI, F.: Une création inconnue de l'atelier Bauernfeind de Sibiu-Nagyszeben, conservée à Veszprém	249
DEGRÉ, A.: Les actions de la bourgeoisie de Keszthely en vue d'abolir les redevances seigneuriales	259
MIHALIK, S.: La famille de Vince Stingl	271
MOLNÁR, L.: La manufacture de porcelaine de Herend au temps de la guerre d'indépendance hongroise	281
SOMOGYI, Á.: Données relatives à l'orfèvrerie de Veszprém	293
VAJKAI, A.: Les noms de lieux de Czerszegtomaj	303
MENDELE, F.: La reconstitution d'une maison paysanne de Nagyvázsony	329
NAGYBÁKAY, P.: Plaques de convocation des corporations de Veszprém et de comitat de Veszprém	341
SÁGI, K.: Données relatives à l'histoire du mouvement ouvrier de Keszthely (1902—1914)	365
PAPP, J.: Compte rendu du programme de recherches intitulé „L'aspect de la nature dans la région du Bakony”. (1962—64)	391
SZODFRIDT, P.—TALLOS, P.: Les chênaies de la forêt de Felsőnyirád	423
FÜZES F., M.: Les trouvailles de plantes botaniques des cimetières avars de Jutas et de Óskü	437
GEDEON, T.:—NEMCSICS, A.: L'examen technique des fresques de la villa romaine de Baláca	459
MESTERHÁZY, K.: Soós Á.: Die Ausgrabungen Géza Fehér's in Zalavár (Compte rendu)	473

Содержание

Петер Немет: Воспоминание о Калмане Дарнаи	5
Иштван Эри: Отчет о деятельности Управления музеев комитата Веспрем в 1963 г.	21
Иштван Эри: История построения веспремского музея	43
Нандор Феттих: Ревизия кладбища аварской эпохи в с. Юташ	79
Тибор Хюмпфнер: Раскопки церкви зирцкого аббатства (1912—13 гг.)	119
Илона С. Цегледи, Тибор Коппаны: Руины церкви романского периода в с. Балатонфюзфё-Мама	141
Акош Кишш: Частичное вскрытие развалин средневековой церкви в с. Бала- тонфюред	161
Шандор Тот: Обломки веспремских средневековых надмогильных памятников ..	167
Тибор Коппаны: Поздняя готика и строительство церквей на севере от Балатона ..	189
Лайош Хусар: Чеканка монет в Веспреме в 15-ом веке	199
Эдит Эдьед: Венецианская риза епископа Альберта Ветеша	209
Йолан Балог: Фрагмент с головой херувима из с. Надважонь	225
Карой Козак: Хабанские кружки с числом года и печные изразцы с двуглавым орлом из шюмегской крепости	231
Ференц Батари: Неизвестное произведение надсьебенской мастерской Бауэрн- фейнда в Веспреме	249
Алайош Дегре: Движения мещанства г. Кестхей против барщины	259
Шандор Михалик: Семья херендского керамика Винце Штингля	271
Ласло Молнар: Херендский фарфоровый завод во время борьбы за свободу... ..	281
Арпад Шомоды: Данные к истории веспремского ювелирного искусства	293
Аурел Вайкаи: Топонимика с. Черсетомай	303
Ференц Менделе: Реконструкция крестьянского дома в с. Надважонь	329
Петер Надьбакаи: Призывные доски гильдий из Веспрема и из комитата Веспрем	341
Карой Шаги: Материалы к истории рабочего движения в г. Кестхей (1902—1914 гг.)	365
Енё Папп: Отчет о программе исследований „Картина природы Баконя”	391
Пал Содфридт, Пал Таллош: Леса чернильных и летних дубов около с. Фель- шёньюрад	428
Миклош Фюзеш Ф.: Растительные находки кладбищ аварской эпохи в с. Юташ и Эшкю	437
Тихамер Геден, Антал Немчик: Техническое исследование фресок виллы римской эпохи в с. Балаца	459
Карой Мештергази: Рецензия книги А. Шооша: Раскопки Гезы Фехера в с. Залавар (на немецком языке)	473

Kiadja: Veszprém Megyei Múzeum Igazgatósága. — Felelős kiadó: Éri István megyei múzeumi igazgató.
Technikai szerkesztő: Nagybakay Péter. — A címlapot tervezte: Katona László.

66/896. Franklin-nyomda Budapest, VIII., Szentkirályi utca 28.

